

Vita Samuelis Hruscowitz

(Život Samuela Hruškoviča, 1719–1720)

EUDMILA OZÁBALOVÁ, Katedra jazykov Farmaceutickej fakulty UK, Bratislava

Memoárová próza prežívala v 18. storočí svoj rozkvet. Svedčia o tom viaceré biografie a cestovné denníky, ktoré prispeli k formovaniu svetskej barokovej umeleckej literatúry. Medzi najvýznamnejších autorov tohto typu prózy patria u nás Ján Rezik, Daniel Krman ml., Samuel Hruškovic, Matej Bahil a Ján Žambokrétly.

Samuel Hruškovic (1694–1748), významný barokový básnik, prozaik, dramatik a prekladateľ, je autorom zaujímavej latinskej rukopisnej autobiografickej prózy *Vita Samuelis Hruscowitz* (Život Samuela Hruškoviča, 1719–1720). Písal ju ako dvadsaťpäťročný – po svojom návrate z akademického štúdia vo Wittenbergu (od augusta 1719 do januára 1720). Rukopisný text sa zachoval zásluhou Jána Mocka, je uložený v Transosciu v Liptovskom Mikuláši.¹

Hruškovicova autobiografia zachytáva autorov život od narodenia do roku 1720 (jeho mladosť a domáce i zahraničné štúdiá). Vyznačuje sa prepiatym metafyzickým vzťahom k objektívnej realite. Hruškovic, citovo založený a nábožensky exaltovaný človek a barokový mystik, vidí Božiu prítomnosť a zásah takmer za každým faktom, príbehom a udalosťou. Väčšina dát z jeho života vyúsťuje do náboženských a nábožných úvah. Preto k častiam, ktoré sa zaoberajú jednotlivými zážitkami a udalosťami z autorovho života, pripájajú sa bezprostredne aj rozličné náboženské meditácie, reflexie a suspíriá (vzdychy). Na týchto miestach životopisný text očividne ustupuje piesňovej a modlitebnej literatúre. Životopisné partie Hruškovicovej prózy patria medzi najzaujímavejšie a najcennejšie autobiografické diela v slovenskej literatúre. Sú poznačené dojemnou úprimnosťou, pravdivosťou a intimitou (napr. vynikajúca pasáž o Hruškovicovom predstieraní šialenstva). Autor v nich podáva otriasajúci obraz života chudobného študenta, približuje čitateľovi domáce i nemecké školstvo, opisuje svoje zážitky s kuruckými vojakmi a so zbojníkmi a zvečňuje v živých, plastických a vcelku objektívnych portrétoch podobu, správanie a postoje ľudí, s ktorými sa stretáva na svojej životnej púti (portréty spolužiakov, učiteľov, wittenberských profesorov, učenca Mateja Bela, zbojníckeho vodcu Ordáša a i.). V životopisných častiach autor vyslovuje svoje názory na niektoré aktuálne otázky (ako ortodoxný luterán odsudzuje napr. pietizmus, Tomáša Münzera (1489–1525) a Filipa Paracelsa (1493–1541)). Hruškovic sa v texte prezentuje ako dobrý rozprávač a štylista. V lyrizovanom naratívnom štýle konštruje pomerne nekomplikované vety a súvetia a uplatňuje zväčša jednoduché, ale pritom pôsobivé rétorické štylistické a jazykové prostriedky (epitetonicko-substantívne dvojice, metafory, hyperboly, apostrofy, exklamácie, antitézy, homoioteleutá, paralelizmy a najmä dvojjelenné kumulácie syndeticky spájaných substantív, sloviac a adjektív synonymického a nesynonymického značenia). Do náboženských meditácií, reflexií a suspírií vnaša poetickejší štýl, ktorý si vypožičiava v skromnejšej miere citáty z náboženskej a antickej literatúry (Biblia, Publius Ovidius Naso, Terentius Afer, Cicero).

¹ HRUŠKOVIC, S.: *Vita Samuelis Hruscowitz*. Liptovský Mikuláš, Transoscius, signatúra XV-G-188.

Hlavný text Hruškovicovej autobiografie (rozdelený na devätnásť kapitol) je písaný väčším kaligrafickým písmom. V rukopise číslovanie kapitol nie je, vyskytuje sa iba v slovenskom preklade Jána Vilikovského.² K jednotlivým kapitolám sú pripojené poznámky písané drobnejším písmom, na ktoré v hlavnom texte odkazujú písmená malej abecedy. Autorove poznámky sú vedľajším, doplňujúcim a spresňujúcim textom. V hlavnom texte sa Hruškovic javí ako výborný rozprávač svojho nesporne zaujímavého života i ako dobrý pozorovateľ súdobých spoločenských pomerov. Vedľajší text je „dôvernejší“, emocionálnejší a dynamickejší. Táto dvojité optika a kompozícia textu si vynútila pestrosť a rôznorodosť umeleckých postupov. Úvod *Života Samuela Hruškovica*, Uhra z Křupiny, sa nesie v duchu hesla Druhého listu apoštola Pavla Korint'anom 4,13 : „Uveril som, preto som hovoril.“³ Pokračuje v symbolickej Alfe a Omega vyjadrením pevnej viery v Boha.

V závere rukopisu poukazuje autor na príčiny napísania svojho curriculum vitae. Bola to smrť turopoľského starého otca seniora Šimona Zimániho, ktorý nezanechal po sebe žiadne životopisné záznamy. Vnuka Samuela sa táto skutočnosť dotkla aj preto, lebo vo vyšších protestantských kruhoch bolo zvykom čítať na pohrebe pohrebnú reč (sermo funebris) na oslavu nebohého (laudatio mortui). Preto o vzniku svojej autobiografie Hruškovic píše:

„Napísal som toto všetko nie z inej príčiny, ako aby som i ja mal niečo, čo by ma pri nazretí a opätovnom čítaní povzbudzovalo k úvahe o Božích dobrodeniach a o mojich hriechoch, i príbuzní raz po mojom odchode z tohto života mohli odtiaľ spísať krátku históriu môjho života, ktorá by sa podľa zvyku predniesla pri pohrebe, a rozmyšľajúc o mnohých mojich osudoch mohli nie bez prospechu poznať, čo treba robiť a čomu sa vyhnúť.“⁴

Hruškovicova autobiografia mala teda poslúžiť ako podklad pre pohrebnú kázeň pri jeho pohrebe, mala poučiť príbuzných a mala poslúžiť pre vnútorné sebaspytovanie autora. Takéto široké poňatie sa mohlo uskutočniť iba prostredníctvom viacerých umeleckých postupov.

Pohrebná kázeň si vyžadovala seriózný portrét opisovanej osoby. Túto požiadavku spĺňal predovšetkým hlavný text. Vedľajší text svojou úprimnosťou mohol poslúžiť príbuzným a známym ako poučenie. Bol však občas v kontroverzii s hlavným textom.

Ako príklad možno uviesť sedemnásť kapitolu, kde v hlavnom texte autor píše o Matejovi Belovi: „Keď som tam teda prišiel a bol zapísaný medzi žiakov gymnázia, pod rektorom *prešláveným* (zdôraz. L. O.) Matejom Bělom ...“ (s. 72).

Vo vedľajšom texte je však Hruškovic k Belovi kritickejší: „V Bratislave, kde bol povolán za obnoviteľa a riaditeľa gymnázia, našiel slobodnejší vzduch a počal otvorenejšie šíriť bludy a kaziť najušľachtilejšiu mládež krajiny, napádajúc jedných nenávisťou k ortodoxným, druhých posielajúc starostlivo na štúdiá do Halle a Jeny.“ (s. 75).

V tej istej kapitole hlavného textu uvádza Hruškovic svoj originálny nápad o predstieraní šialenstva ako zámer Boha: „Lebo najlepší Boh s podivuhodným zámerom dopustil, aby som na nejaký čas stratil zdravý rozum, stal som sa neschopným k zastávaniu všetkých úkolov svojho povolania, keďže všetky moje reči boli zmätené a pohyby i skutky hneď smiešne, hneď žalostné, niekedy i celkom hrozivé a strašné ...“ (s. 72, 73).

Nenájde tu ešte ani len náznak o jeho osobnom aktívnom zámere predstierať šialenstvo. To iba „najlepší Boh ... dopustil“.

² HRUŠKOVIC, S.: Vlastný životopis (preklad Ján Vilikovský). Liptovský Sv. Mikuláš, Transcius 1943, signatúra SD 32 547.

³ Biblia. Písmo sväté Starej a Novej zmluvy. Liptovský Mikuláš, Transcius 1978, s. 997.

⁴ HRUŠKOVIC, S.: Vlastný životopis. Liptovský Sv. Mikuláš 1943. (Všetky nasledujúce citáty uvádzame z tohto prameňa.)

Vo vedľajšom texte poznámky f) je však Hruškovic už celkom otvorený a úprimný: „Je to strašný hriech a zavrženiahodná hlúposť mojej mladosti, ktorej som sa dopustil: kedykoľvek na ňu pomyslím, celý sa vydesím.“ (s. 82).

Priznáva sa, že s uvedeným hriechom sa zdôveril iba najlepšiemu priateľovi Jakubovi Fábrymu a o niečo neskôr pánovi Radvanskému. O všetkom vedel len divák a najvyšší sudca hriechu – vševediaci Boh.

Hruškovic vysvetľuje čitateľovi príčinu predstierania šialenstva ako východisko z núdze, ako výsledok ponižujúceho postavenia vychovávateľa rozmazaných zemepanských synčekov v rodine Radvankovcov: „Niekdedy sa však stalo, že starší syn Juraj, aký bol zlý a hnevливý, pre nepatrnú príčinu bil mladšieho Ladislava (...) Vidiac a pozerajúc to všetko, myslel som, že je so mnou koniec a naraz som sa pre vždy vzdal všetkej nádeje i na priazeň pánov i na pokračovanie v štúdiách (...)“ (s. 84, 85). Pokračovanie v štúdiách bola teda hlavná príčina, pre ktorú si Hruškovic pripravil svoj originálny plán predstierať šialenstvo. Bol to na jeho mladý vek nezvyčajný prejav výnimočných intelektuálnych schopností i rafinovanosti. Vychádzal pritom aj zo skutočnosti, že na zemepanskom dvore Radvankovcov sa mágii verilo napriek tomu, že pán z Radvane bol absolventom prešovského kolégia. „Niektorí sa domnievali, že som bol nejako začarovaný, snáď od súpera alebo od iného závistlivého a neprajného človeka (...). Pán, domnievajúc sa, že treba niečo pričítať mesiacu a hviezdám, dával na mňa pozor hlavne pri nove mesiacu; (...) Sama pani však verila, že mi jej slúžky dali nejakého začarovaného nápoja, ktorý ma pripravil o zdravý rozum.“ (s. 86).

O Hruškovicovej inteligencii a rafinovanosti svedčila pritom aj opatrnosť a bdelosť, aby ho nikto neusvedčil z pravej príčiny predstierania šialenstva: „Ale nebolo nikoho (dával som na to dobrý pozor), kto by povedal, že som mohol upadnúť do takého šialenstva pre zlosť žiakov alebo krivdu utrpenu od pánov, alebo veril, že toto všetko je len vymyslené a predstierané.“ (s. 86).

Už v úvode poznámky f) v 17. kapitole pripravuje Hruškovic čitateľa na to, že pôjde o opis nezvyčajnej príhody:

„Nota bene! Napni uši, ktokoľvek si, kto toto čítaš: budem ti rozprávať čudné a úžasné veci, aké sa mi iba raz v živote prihodili a úfam, že sa už viacej nestanú a akým si snáď nikde dosiaľ nevidel podobných (...). Podstata onoho skutku je v tom, že súc vďaka Bohu zdravý na tele i na duchu, veľmi obratne a bezbožne predstieral som úplné šialenstvo ...“ (s. 82, 83).

Hruškovic mal veľmi dôkladne premyslený celý svoj fiktívny scenár: „A preto som počal najprv dávať najavo smútok, predtým u mňa nezvyklý; usporiadal som všetky svoje údy, výzor, reči, jedlo i posunky, aby sa v nich zračila krajná melanchólia, aby sa všetkým zdalo, že som skľúčený ťažkými starosťami, ktoré by ma temer mohli dohnať k zúfalstvu.“ (s. 85).

Inokedy predstieral nemiestnu veselosť: „Hneď som sa chichotal a smial bez príčiny a o samote, hneď spieval a ľahko poskakoval, hneď som začal mnoho a všeličo rozprávať, čo sa však nikdy nehodilo k veci, a vôbec som sa choval tak, že nemohlo byť človeka, ktorý by nevidel, že trpím nejakým zvláštnym blúznením.“ (s. 86).

Hruškovicovi v tejto čudesnej hre nechýbala predstavivosť, ba často prekvapil neobyčajným zvratom v správaní. Na podnet urodzeného pána Františka Bohuša, ktorý bol hosťom u Radvankovcov, predniesol Hruškovic reč na istú tému bez predchádzajúcej prípravy: „Ja nič neváhajúc, chodiac po palote, povedal som bez rozmýšľania takú reč, že on i pán, keď od neho o tom počul, verili, že mi bola vnuknutá nejakým duchom.“ (s. 87).

Keď sa už naplnil pestrý repertoár mladého Hruškovica, v obave z odhalenia svojho podvodu vymyslel takýto záver: „Vzal som totiž niečo svojich vlasov, nechtov, uhlia, zeme, dreva atď., a napísal som lístok aritmetickými šiframi: to všetko som zaviazal do akejsi han-

dričky a tento balíček, aby nik nevidel, som skryl a zašil medzi perie vankúša, na ktorom som vždy lehával.“ (s. 88).

Rafinovane potom predstieral, že „leží na diabľovi“, kričal, trhal vankúše, až napokon hodil do zeme ten, v ktorom bol zašitý balíček. Potom ho otvoril a: „... ukázal som všetkým, aké čary v ňom sú; onen lístok, keď ho nik nevedel prečítať, po dlhom (pravda predstieranom) štúdiu a rozmýšľaní som vyložil tak: April mesíc muj, Ty nebudeš tvuj (lebo v mesiaci apríli som počal najviacnej blúzniť).“ (s. 89).

Hruškovic potom akoby „zázrakom“ vyzdravel a pán z Radvane ho poslal na zotavenie k starému otcovi do Turieho Poľa. Autor na túto udalosť spomína vo svojej sebareflexii s pocitom viny a s výčitkou, že týmto podvodom nekonečne urazil Boha. U čitateľa sa snaží o *captatio benevolentiae*, odvolávajúc sa na nekonečnú túžbu po vzdelaní, ktoré by mu bolo vychovávateľstvo v Radvani znemožnilo.

Vo vedľajšom texte možno pozorovať, že Hruškovicovi išlo nie tak o opis udalostí, ako o zobrazenie prítomnosti a blízkosti Boha. Všetko *impossibilia* sa časom v autorových reminiscenciách javí ako súčasť Božieho plánu. K tomuto poznaniu môže viesť človeka podľa Hruškovica iba pravá viera v Boha. Hovorí o nej v Alfe a Omegae svojej autobiografie: „Vpísal som do svojho srdca a chcel by som mať napísaný nad svojím hrobom, až umriem najpresnejší symbol tohoto náboženstva, ktorý je vymaľovaný vo Wittenbergu na katedre Lutherovej (nech ju najláskavejší Boh zachová do konca sveta ako stredisko, z ktorého prýšti najčistšie a spasiteľné učenie na obvod celého sveta): totiž najprv otvorenú knihu s heslom Samým Slovom; potom krucifix, ku ktorému sa vinie hriešnik, s heslom Samou Vierou. (s. 14, 15).

Prítomnosť a blízkosť Boha je evidentná v celej autobiografii. V tomto bode sú hlavný a vedľajší text harmonické. A práve všadeprítomnosť Boha, ku ktorej Hruškovic svojou sebareflexiou dospel, odsúva opis udalostí z centra pozornosti autora. Udalosti iba dotvárajú formovanie osobnosti a postoje Hruškovica. Postoje, ktoré Hruškovic vyjadril už v Alfe a Omegae, symboloch kresťanského počiatku i konca v Bohu.

Tieto skutočnosti ozrejmujú aj žánrovú pestrosť textu, bohato prestúpenú citátmi z Biblie, modlitbami a suspiriami.

Cennou súčasťou Hruškovicovej autobiografie sú portréty ľudí, s ktorými sa autor vo svojom živote stretol. Na svoj mladý vek vcelku objektívne zobrazuje učiteľov, spolužiakov, svojich rodičov, príbuzných, známych, historické postavy a školské ustanovizne. Podáva obraz psychológie slovenského študenta v danom historickom období a vykresľuje podmienky akademických štúdií v Nemecku.

V hlavnom texte je autor striednejší, vo vedľajšom texte sa o portretovaných osobnostiach možno dozvedieť omnoho viac. Dotýka sa to najmä pedagógov. V hlavnom texte je každý učiteľ „veľmi učený muž“, „vzdelaný“, „vľúdny a učený“, „vážený muž“, „preslávený rektor Matej Bel“, avšak vo vedľajšom texte je autor k portretovaným osobám už kritickejší.

Prvým Hruškovicovým učiteľom bol jeho príbuzný z matkinej strany – Jakub Góts v Turom Poli: „Bol muž veľmi učený, ktorý bol študoval v Krupine pod slávnym a vzdelaným rektorom Martinom Dubovským.“ (s. 27).

Starý otec Šimon Zimáni posielal vnuka Samuela v r. 1702 nazad rodičom do Krupiny, aby ho dali „... do slávneho gymnázia, ktoré tu toho času kvitlo za rektorstva slávneho a veľaučeného Martina Dubovského...“ (s. 29).

Hruškovic tu cituje z diela P. Ovidia *Ars amandi*, aby vyjadril názor starého otca, ktorý uprednostňoval verejné školy pred súkromnými: „Zo stajne vypustený kôň vtedy najlepšie beží, keď koho predbiehať má alebo nasledovať.“ (s. 29).

Hruškovic hovorí s obdivom o banskobystrickej škole:

„Keď však domáca škola krupinská počala upadať a hynúť pre prenasledovanie od protivníkov a banskobystrická kvitla pod vedením slávnych a učených mužov Buria a Pilárika, dovolili mi rodičia r. 1705 odísť na ňu.“ (s. 34).

V poznámke na strane 35 opisuje zásluhu rektorov Jána Buria a Jána Pilárika: „Bola vždy veľmi slávna, ale asi najväčšieho rozkvetu dosiahla za rektorátu Buriovhov a Pilárikovho, ktorých zásluhy sú obecne známe.“ – a potom dodáva: „Je pravda, že Bystričania tak ľahko nebudú mať podobných ľudí: najmä ťažko bude kto môcť dosiahnuť Pilárikovu vzdelanosť a výrečnosť (volali ho bleskom a riekou výrečnosti).“

Idealizovaniu sa Hruškovic nevyhol ani pri portréte rektora krupinského gymnázia – „vľúdneho a učeného“ Jonáša Sartoria: „Bol to muž vážny vekom, plešivý a nahluchlý, ale vynikajúci veľkým vzdelaním a v správe školského úradu bol nielen bedlivý, ale mal i šťastlivú ruku, okrem toho skromný a ľudský, nadaný didaktickou obozretnosťou.“ (s. 37).

Hruškovic potom oceňuje učiteľovu prezieravú múdrosť: „Bol by som snáď pre poéziu zanedbal iné štúdiá, keby nie pán rektor múdro nerozkázal, aby som po niekoľko týždňov nepísal nič iného, ako básne každého druhu. Tým som sa tak nasýtil skladania veršov, že sa mi temer znechutilo.“ (s. 38).

V Jelšave, kde Hruškovic pobudol iba krátko, spoznal rektora Fábryho, na ktorého spomína takto: „Toho času stál v čele jelšavskej školy vľúdny a učený muž Andrej Fábry, ktorý zvediac o mojom zámere, láskave ma prijal, v štúdiách rétorických, logických atď. pilne cvičil...“ (s. 49, 50). Ďalšia známa postava – „Michal Mišovíc bol obnoviteľom a rektorom školy rožňavskej. Snáď každému je známe, kto a aký človek to bol. Predstieral urodzený pôvod, o ktorom však mnohí pochybovali. V škole chcel vždy byť menovaný nie ‚najvľúdnejší rektor‘, ale ‚urodzený učiteľ‘.“ (s. 52).

Vo vedľajšom texte pokračuje a charakterizuje Mišovica detailnejšie: „Študoval v Hrachove v najväčšej biede, za rektorátu vzdelaného Jána Braxatorisa. Jeho spolužiaci, ktorí dosiaľ žijú, vydávajú svedectvo o jeho pilnosti a úžasnom nadaní i pamäti, ktorými v škole vynikal (...). Zajakal a preriekal sa, a to veľmi značne, takže, keď si upil trocha viacej vína (po obede temer vždy) bol celkom neschopný učiť, ba i hovoriť. Bol ľahko vznetlivý (zvlášť v hneve). Na školskú disciplínu dbal tak, že za najmenší priestupok zúril bez rozdielu a bezohľadne proti vinným i nevinným, barónom, grófam i mendikom a mnohých zbil tak, že z toho umreli.“ (s. 52).

V hlavnom texte je Hruškovic oveľa strohejší: „A odtiaľ (z Jelšavy pozn. L. O.) som konečne r. P. 1710 prišiel do Rožňavy. Tam ma správca školy, urodzený pán Michal Mišovíc, podľa svojho zvyku zadelil do nižšej triedy, ale skoro, keď som vypracoval rétorické a poetické úkoly k jeho spokojnosti, zaradil ma do vyššieho oddelenia.“ (s. 55).

Napriek kontroverznému porovnaniu vidno aj to, že Hruškovic si (hlavne vo vedľajšom texte) všima kladné aj záporné vlastnosti Michala Mišovica, snaží sa o čo najobjektívnejšiu individuálnu charakteristiku portrétovanej osoby. Cenná je Hruškovicova charakteristika Mateja Bela. Usiluje sa vystihnúť jeho pozitívne i negatívne stránky ako rektora banskobystrického gymnázia: „Uhor z Očovej. Je človek nepatnej postavy, len hlavu má veľkú, ducha veľkého a hrdeho. Kým odišiel do Nemecka, študoval na tom istom gymnázium pod rektorom M. Pilárikom, oddávajúc sa pýche a náruživosti, ako dosvedčujú tí, ktorí ho poznali. Vyniká nadaním a výbornou pamäťou: jeho úsudok nie je vždy pevný (...). Ale vo vzdelávaní mládeže a v naprávaní mravov i najničomnejších ľudí veľmi úspešný, v čom mu pomáha jeho vynikajúca a obdivuhodná veľkorysosť, ktorú má, a didaktická múdrosť, takže sa zdá rodeným

učiteľom. Ostatne ho jeho temperament vedie k tomu, že sa vynášava nad druhých a zvykol veľmi slobodne každého posudzovať. Vo všetkom sa pridŕža halských, hoci si pri tom počína opatrnejšie, ako všetci ostatní halskí absolventi v Uhorsku, čoho je treba veľmi želiť (...). V Bratislave (...) našiel slobodnejší (...) vzduch a počal otvorenejšie šíriť bludy a kaziť najušľachtilejšiu mládež krajiny (...). Chcel zreformovať všetky krajinské školy...“ (s. 74, 75).

Hruškovic v snahe o objektívnosť dokresľuje portrét Mateja Bela slovami: „Všetky pokroky, ktoré zaviedol v cirkvi Kristovej a v školách, nech Boh láskave ráči zachovať a rozmnožiť (...), ale škody, zlá a pohoršenia, ktoré splodil, nech Boh ráči odstrániť, napraviť, prekaziť, a odpustiť tomuto veľkému Belovi vinu a zachovať ho naďalej v neporušenom zdraví, lepšie zmyšľajúceho i konajúceho, k znamenitému prospechu vlasti ...“ (s. 76, 77).

Veľa priestoru venuje Hruškovic svojmu obľúbenému učiteľovi Pavlovi Simonidesovi. Nepriamo ho vyzdvihuje tak, že Simonidesa dáva do protikladu s Matejom Belom. Robí to síce taktne a citlivo, ale pozornému čitateľovi toto nadsadené protikladné porovnanie neunikne: „Čo sa ale týka mojich štúdií, boli i rozmanité i výborné. Lebo ctihodný Matej Bel svojim žiakom okrem teológie, hlavne morálnej a pravidiel novej filozofie bedlive vykladal tiež dejepis a zemepis, poskytol neobyčajne užitočný úvod do čítania Písma svätého, teoreticky i prakticky učil umeniu kazateľskému, predovšetkým ale vyložil a vysvetlil základy jazyka hebrejského, gréckeho, chaldejského, sýrskeho, a staral sa veľmi bedlive, aby viedol mládež vo všetkom k zbožnosti a skromnosti. Ale slávny pán Pavol Simonides ich vzdelával v základoch čistej a dôkladnejšej teológie hetickej a antihetickej, výborne cvičil v prvých pravidlách a vzoroch živého rečníctva a rečníť bez prípravy, a viedol k výbornému umeniu dôvodit' i dišputovať o akejkolvek veci.“ (s. 73, 74).

Je prirodzené, že v duchu svojej ortodoxnej viery a filozofie stavia Hruškovic do veľmi ostrého protikladu predovšetkým halských a wittenberských učiteľov: „Medzi teologickými prednáškami bola významná tá, ktorú mal Lange o tézach Breithauptových (...). Lange, postavou skutočne dlhý, ošklivej tvári, hnevivý a prísny, keď som ho tri razy žiadal o vpustenie, (...) odpovedal, že nemá čas...“ (s. 107).

Aj ďalšieho halského učiteľa podrobil autor prísnej kritike: „Nadutý Francke choval sa ako pápež; v jednej kázni vysvetľoval Víťazstvo viery nad svetom, nie celkom pravoverne, ale s takým zápalom, že ľud pozerajúc naň temer ho zbožňoval.“ (s. 107).

Hruškovic vyzdvihuje jednoznačne wittenberských učiteľov nad halskými, ale to mu nebráni podať o wittenberských aj negatívnejšiu charakteristiku, ako napr. v prípade Jána W. Bergera: „Muž veľmi učený a výrečný, preslávný polyhistor (...). Len to jediné mu treba vytýkať, že akademická mládež z neho má málo úžitku. Lebo koná prednášky alebo len zriedka alebo mimochodom, čiastočne že sa venuje viacej ako treba bohatej a krásnej, svojej manželke...“ (s. 111). O učiteľovi Loescherovi píše Hruškovic: „Syn onoho veľkého a vzácného starca, Gašpara Leoschera, veľmi učený a opatrený všetkými nástrojmi, ktoré bohate pomáhajú vysvetľovať experimentálne fyziku, ktorú prednáša. Okrem toho veľmi vľúdny a štedrý k chudobným, hlavne študentom.“ (s. 111, 112).

Hruškovic nešetří pri portrétovaní wittenberských učiteľov prívlastkami „učený“, „veľmi učený“, „vľúdny“, „príjemný“. Takým je aj Weidler: „Muž veľmi učený a príjemný, vyniká priamo božským nadaním (...). Vyniká najmä v algebre a v tejto časti matematiky ťažko by si mu našiel v Nemecku rovného.“ (s. 112). Vonkajšie a vnútorné vlastnosti portrétovanej osoby sú zväčša v protiklade s jej učenosťou. Pedagóg Brendel je: „Človek ošklivej tvári, mravov a chovania drsného a odporného, ktoré sa nikomu nepáči, takže sa zdá byť podobnejší mäsiarovi ako učenému doktorovi. Ale vyniká o to lepšou a dôkladnejšou učenosťou, najmä v gréčtine, v kto-

rej sa mu nemohol nik vo Wittenbergu vyrovnáť, lebo vedel celkom presne rozprávať všetkými dialektami gréckeho jazyka.“ (s. 112).

Hruškovic sa veľmi kriticky vyjadruje najmä o úrovni vyučovania cudzích jazykov na wittenberskej akadémii: „V jazykoch ich verejní profesori málo robia. Lebo preučený pán Wichsmannshausen, veľmi starý, profesor hebrejčiny aj iných orientálnych jazykov, je už v penzii. Kirchmayer však, profesor gréčtiny, je veľmi nedbalý a zapodieva sa len tým, ako by mohol vo svojom gazdovstve zväčšiť svoje bohatstvo a na akadémii hádky a spory.“ (s. 114).

Gréčtina a latinčina sú však vďaka majstrovi Samuelovi Canuthovi na dobrej úrovni: „... majster Sam., Canuth, riaditeľ akademickej knižnice, veľmi dobrý znalec gréčtiny a latiny, ale trocha bojzlivý, ktorý nevládze prednášať verejne ani súkromne, ak má viacej poslucháčov ako dvoch alebo troch. Je totiž melancholický a miluje život samotársky ...“ (s. 114).

O úrovni orientálnych jazykov sa Hruškovic vyjadruje prostredníctvom ich hlavného predstaviteľa Jána Hagera. Opisuje jeho výzor, ale aj intelektuálne schopnosti: „Človek veľmi nepatrnej postavy a úsudku nie vždy zrelého a pevného, ale vynikajúceho nadania a pamäti. Nieto orientálneho jazyka, ktorý by presne nepoznal (...). Často a dôverne sa stýkal tiež s oným damašským Arabom, ktorý sa po niekoľko rokov zdržiaval v Halle a učil viacerým orientálnym jazykom, najmä ich správnu výslovnosť a idiotizmy.“ (s. 115).

Autorovu pozornosť upútal aj Ján Karol z Ruže – „Podivuhodný človek, pôvodom Čech, bez dôkladnejšieho vzdelania, samým len nadaním a ustavičnými cestami po Európe a Ázii nadobudol takej znalosti jazykovej, že veľmi dobre pozná dvadsaťtri rečí...“ (s. 115).

Hruškovic osobitne vyzdvihuje wittenberských učiteľov teológie: „Profesorov teológie má Wittenberg vynikajúcich a najvyberanejších a už prv veľmi zaslužilých o cirkev Kristovu. Každý tak vyniká vo svojom obore teológie, ktorý prednáša, že nielen prekonáva svojich kolegov, ale nezadá v ničom ani ostatným nemeckým teológom. Pán Wernsdorff je prvý v teológii thetickej a antifanatickej (...). Je veľmi výrečný pri prednášaní, vykladá ľahko a metodicky, vážne a účinne vstępuje látku; (...) Cirkevnú históriu celú tak duchom obsiahol, že len ťažko nájdeš moment, ktorý by mu unikal (...). Je bleskom a kladivom proti fanatikom a novotárom; už pri zmienke o nich vzbĺkne celý božským hnevom (...). Pán Chladenius, pôvodom Uhor, panuje vo svojej exegetickej teológii; ostatní mu dobrovoľne priznávajú prvenstvo (...). Ináčej sa zapodieva práve tak usilovne a úspešne i teológiou homiletickou, morálnou, konzistoriálnou, kazuistickou.“ (s. 116, 117).

Ale Hruškovic nezamlčuje ani záporné vlastnosti tohto učiteľa: „Ale má bohužiaľ i chyby, ctižiadost' a lakomstvo, ktoré nemálo škodia jeho povesti a vážnosti.“ (s. 117).

Prorektorom wittenberskej akadémie bol doktor a profesor teológie Georg Friedrich Schröer. Hruškovic ho vo svojom portréte značne idealizuje: „Pán Schröer je zo všetkých najskromnejší a najúprimnejší, ale v teológii, najmä svojej polemickej, nezrovnateľný a najnepremožiteľnejší hrdina. Nemálo mu pomohlo, že podrobnejšie preštudoval a po viaceré roky prednášal racionálnu filozofiu (...). Hlavne obsiahol dokonale (...) scholastické chytačky a tajomstvá, takže by sa tento jediný muž bezpečne mohol postaviť proti celej cirkvi rímskokatolíckej. Nemyslím, že by bol v Nemecku nejaký teológ, ktorý by sa mu mohol vyrovnáť v tomto druhu teológie.“ (s. 117, 118).

Autor sa vo svojich životopisných záznamoch zmieňuje aj o radikálnom reformátorovi a vodcovi sedliackeho povstania Tomášovi Münzerovi (1489–1525) a spomína aj švajčiarskeho lekára, empirika Philippa Theophrasta Bombasta von Hohenheim – Paracelsa (1493–1541). Ako ortodoxný luterán varuje: „Ale keby aj títo predbojovníci pietizmu umreli, tu snád' ich stúpenci nebudú tak znepokojovať cirkev, ale ich duch bude žiť a raz, keď sa naskytné dobrá

príležitosť, vyjde na svetlo, ako duch Münzera, Paracelsa atď., dávno mŕtvych, ožil v pietistoch. Nech Boh sám chráni svoju cirkev!“ (s. 109).

Za povšimnutie stojí fakt, že Hruškovic neuvádza (až na jednu výnimku) mená kamarátov a spolužiakov z čias jeho akademických štúdií vo Wittenbergu. Možno si to vysvetlíť hádam aj nedostatkom hmotných prostriedkov, s ktorým zapásil počas celého štúdia. Autor píše: „Nosil som šaty, ktoré som si tu a tam veľkými prosbami a s hanbou vyžobral, potrhané a celkom nedôstojné; z uhorského plášt'a som si zhotovil nezvyklý odev, aby som nezmrzol – chlapci mestskí si na mňa v ňom ukazovali prstom a smiali sa mi.“ (s. 119).

Hruškovic sa predsa len zmieňuje aj o jednom svojom krajanovi: „Len dve veci boli, ktoré sa mňa hlbšie dotkli a dojali ma: prvá, že môj krajan Horváth, celkom pokazený závisťou a hnevom, sa choval nepriateľsky voči mne (ako ostatne i voči všetkým krajanom, ktorí tam s ním kedy študovali) a nikdy neprestával škodiť, ako len mohol, mojej povesti, štúdiám a šťastiu (...), druhá, že nik z vlasti si na mňa za tak dlhý čas nespomenul ani listom, o nejakej poteche alebo pomoci vôbec nehovoriac.“ (s. 120). Táto posledná informácia dokrešľuje život v biede a všetky útrapy, ktoré Hruškovic podstúpil kvôli štúdiám vo Wittenbergu. V najťažších životných situáciách pomáha autorovi silná viera v stálu prítomnosť Boha. Cítiť ho v celej Hruškovicovej autobiografii. Boh je všadeprítomný, Hruškovic sa k nemu modlí, vzýva ho, radí sa s ním a drží sa ho priam za ruku, aby mohol priniesť úžitok vlasti a evanjelickej cirkvi.

Mottom autobiografie je citát z Druhého listu apoštola Pavla Korint'anom (4,13): „Uveril som, preto som hovoril.“⁵ V Alfe a Omege, symbolickom počiatku i konci v Bohu, Hruškovic vzdáva Bohu vďaku: „Vzdávam Ti zo zbožnej myslí nekonečnú vďaku, večný a nesmrteľný Bože, že si mňa (...) ráčil zachovať zdravého a neporušeného na tele i na duchu až do dnešného dňa, kedy si môžem náležite uvedomiť svoj smrteľný stav a prebrať si v duchu celý svoj život ...“ (s. 11).

Vyslovuje svoju poslednú vôľu: „To je moja posledná vôľa a dispozícia: v tej by som chcel zomrieť, kedykoľvek sa zaľúbi môjmu Bohu. Ach, príď chytro, Pane Ježiši, aby som vošiel do radosti Pána svojho.“ (s. 17).

Citované ukážky dokumentujú, že Hruškovic bol silne veriaci a nábožensky založený človek, z ktorého vyrástol budúci teológ a významná spisovateľská osobnosť v čase rozkvetu baroka. Hruškovicova autobiografia je najsubjektívnejšia a najlyrickejšia spomedzi dobových memoárových próz (J. Rezika, D. Krmana ml., J. Bahila a J. Žambokrétého). Svedčí o tom nielen tematika, ale aj celkové stylistické spracovanie bohatého materiálu, ktorý je predmetom Hruškovicovej autobiografie i neodmysliteľnou súčasťou najnovších výskumov barokového obdobia.

⁵ Biblia. Písmo sväté Starej a Novej zmluvy. Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1978, s. 997.